Ebert Engemann Huis

Woonkamer Ebert Engemann Huis, begin 2026, foto Henni van Beek

Ebert Engemann Huis

In totaal 58 jaar woonde Wolfgang Ebert in zijn geliefde huis op de Herengracht 62. Hij had het in 1967 samen met zijn echtgenote Mercedes in een onbewoonbare staat gekocht. De eerste stap was de installatie van een keuken en een badkamer. Deze werden op de tweede verdieping gerealiseerd naar een ontwerp van de bevriende architect Jan Rietveld. Daarna ging het echtpaar zelf verder met de renovatie. De rest van het werk pakte het echtpaar met eigen handen op. Na een jaar hard werken nestelden de kunstenaars zich in het bovenhuis. In het benedenhuis werden kantoren ingericht die werden verhuurd om daarmee regelmatige inkomsten te genereren. Na een turbulente periode konden de kunstenaars zich volop gaan richten op een volgende fase in hun leven en op het maken van nieuwe kunstwerken.

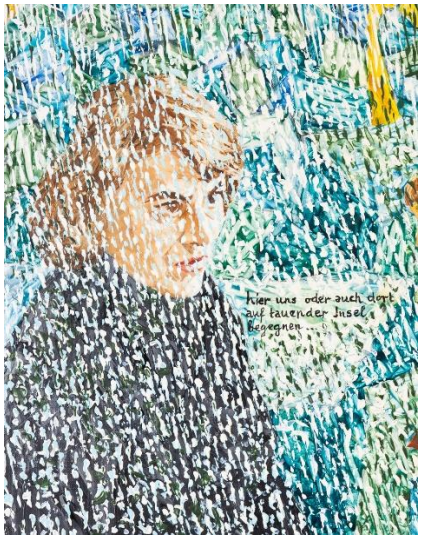
Hoe het begon

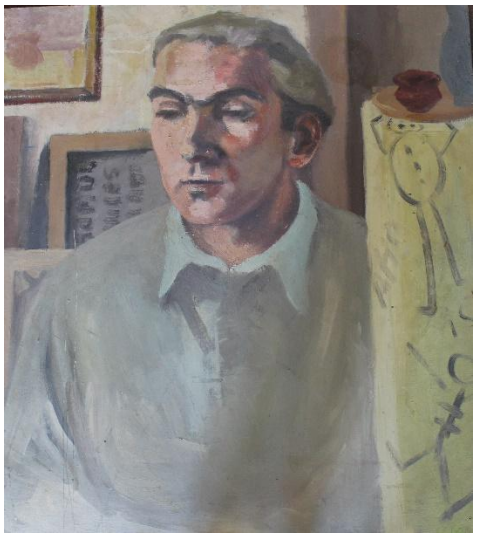
Begin jaren vijftig leerden Wolfgang Ebert (1927-2025) en Mercedes (1922-1981) elkaar kennen in Ellingen, waar ze studeerden aan de kunstacademie van Neurenberg die tijdelijk in dit stadje was ondergebracht. Al snel ergerden ze zich over het feit dat voormalige nazi's aan de academie lesgaven. Wolfgang won een jaarlijkse prijs van de academie en een beurs van

de Deutsche Akademische Austausch Dienst (DAAD) voor een studie in het buitenland. Dat geld gebruikten de twee studenten om voor twee jaar naar Amsterdam te gaan om bij Heinrich Campendonk aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten te gaan studeren. In 1933 was Campendonk als 'entarteter' kunstenaar ontslagen aan de kunstacademie van Düsseldorf en vond hij werk als docent monumentale wandkunst aan de Amsterdamse academie.

Een ontmoeting voor het leven

Daarna maakten ze een reis naar Zuid-Spanje die een belangrijke omslag in hun leven zou betekenen. In het vissersdorp Amuñecar ontmoetten ze de Nederlandse dichter Bert Schierbeek met wie ze een levenslange vriendschap sloten. Vanaf dat moment groeide hun wens om zich in Amsterdam te vestigen. Die wens kon niet zomaar in vervulling gaan. Eerst keerden ze terug naar Bendorf am Rhein, de plaats waar Mercedes was geboren en haar broer Gerhard een goud- en zilversmederij runde. Vanuit Bendorf bezochten Wolfgang en Mercedes regelmatig Amsterdam om tentoonstellingen te bekijken en vrienden te ontmoeten.

Wolfgang Ebert, Mercedes, detail uit Mit Mercedes, 2004, olieverf op doek, 200 x 160 cm (2x)
Mercedes, Wolfgang, 1953, olieverf op doek, 67 x 61 cm

Eindelijk naar Amsterdam

Op 15 augustus 1962 traden Mercedes en Wolfgang Ebert in Amsterdam in het huwelijk. Ze logeerden toen tijdelijk bij Bert Schierbeek aan de Koninginneweg. Na de plechtigheid werd er geluncht in Hotel Polen om vervolgens feest te vieren ten huize van Schierbeek. Het echtpaar woonde officieel nog in Bendorf, maar na twee jaar lukte het ze een huis te kopen aan de Thorbeckelaan in Amstelveen. Op 6 januari 1964 verhuisden ze met hond Bobbi naar hun nieuwe thuis. Wonen en werken bleken echter niet zo ideaal als ze hadden gedacht. De buren waren niet direct enthousiast over de leefstijl van de kunstenaars en de atelierruimte

was te klein voor twee artiesten. Mercedes raakte in een mentale crisis. Om tot rust te komen verbleef ze enkele maanden in Winterberg in het Sauerland, waar ze een huis bezat dat ze van haar tante had geërfd. Door deze situatie werd de wens van Wolfgang en Mercedes om in het centrum van Amsterdam dichter bij hun vrienden te kunnen wonen en werken steeds groter. Begin 1967 vonden ze het vervallen pand aan de Herengracht, waar ze in 1967 hun intrek innamen.

Opleidingsjaren van Mercedes en Wolfgang Ebert

Mercedes is de kunstenaarsnaam van Mechthildis Engemann. Ze werd geboren en groeide op in Bendorf am Rhein in een antinazi gezinde familie waar veel aandacht was voor kunst en cultuur. Vader Engemann was goudsmid met een eigen zaak. Op achttienjarige leeftijd ging Mercedes studeren aan de school voor Keramiek in het nabijgelegen Höhr. Na twee jaar vervolgde ze haar studie aan de Kunstschule in Trier. In deze stad werd ze geroerd door de resten van de antieke oudheid die onder kapotgebombardeerde huizen tevoorschijn waren gekomen. Jaren later zouden die beelden een thema in haar kunst worden. Na haar opleiding keerde Mercedes terug naar Bendorf en werkte er in de goud- en zilverwerkplaats die haar broer Gerhard inmiddels van hun vader had overgenomen. Op zoek naar een grotere artistieke uitdaging vertrok Mercedes naar München om er aan de kunstacademie te gaan studeren. Daar werd ze doorverwezen naar de academie van Neurenberg die in die jaren was ondergebracht in een verlaten slot in Ellingen.

Wolfgang Ebert werd geboren in Oelsnitz in het zuiden van Saksen. Zijn vader was werkzaam in de weefindustrie. Op veertienjarige ging Wolfgang studeren aan de kunstnijverheidsschool in Plauen. Naast de weefkunst leerde hij hier portrettekenen. In 1944 werd Wolfgang als zeventienjarige opgeroepen voor de Wehrmacht en moest hij deelnemen aan het Ardennenoffensief. Zijn overlevingsstrategie was achteraan in de rij lopen en vooral niet schieten. 18 maart 1945 werd hij door de Amerikanen krijgsgevangen genomen en voor twee jaar naar een werkkamp bij Reims gestuurd. In 1947 keerde hij terug naar zijn geboortedorp, waar hij vrijwel direct door de Russen werd gearresteerd en als dwangarbeider te werk werd gesteld in de uraniummijnen in het Ertsgebergte. Het beviel hem geenszins om voor de oorlogsindustrie te moeten werken. Hij wist het werkkamp te ontvluchten en de grens naar het westen over te steken. Hier vond hij onderdak en werk bij een boer. In de avonduren nam hij tekenles bij een gepensioneerde kunstprofessor die in de buurt woonde. Deze bereidde hem voor op het toelatingsexamen voor de kunstacademie van Neurenberg die in Ellingen was gevestigd. Hij werd aangenomen en verhuisde naar dit dorp. Om in zijn onderhoud te voorzien zat hij model en restaureerde hij de barokke schilderijen in het Schloss Ellingen.

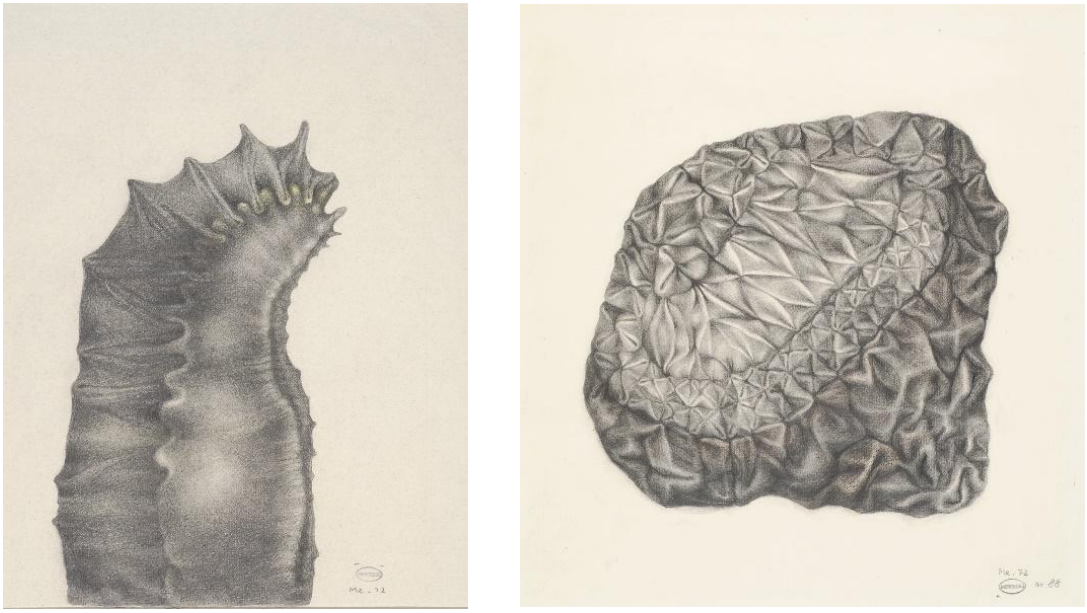
Ruimte creëren voor vrijheid van creativiteit en denken

De kunst van Mercedes en Wolfgang is gekleurd door hun verleden. De oorlog heeft onuitwisbare sporen in hun levens gekerfd. Beide kunstenaars worstelden heel hun leven met de vraag hoe de gruwelijkheden van de oorlog te boven te komen en hoe ze met hun kunst ruimte konden creëren voor vrijheid van creativiteit en denken. Rond 1960, wanneer in de internationale moderne kunst de Zerobeweging opkomt, schildert Mercedes op vrij groot formaat een soort abstract melkwegstelsels, een zon met halo of een vergelijkbaar universeel lichtsysteem.

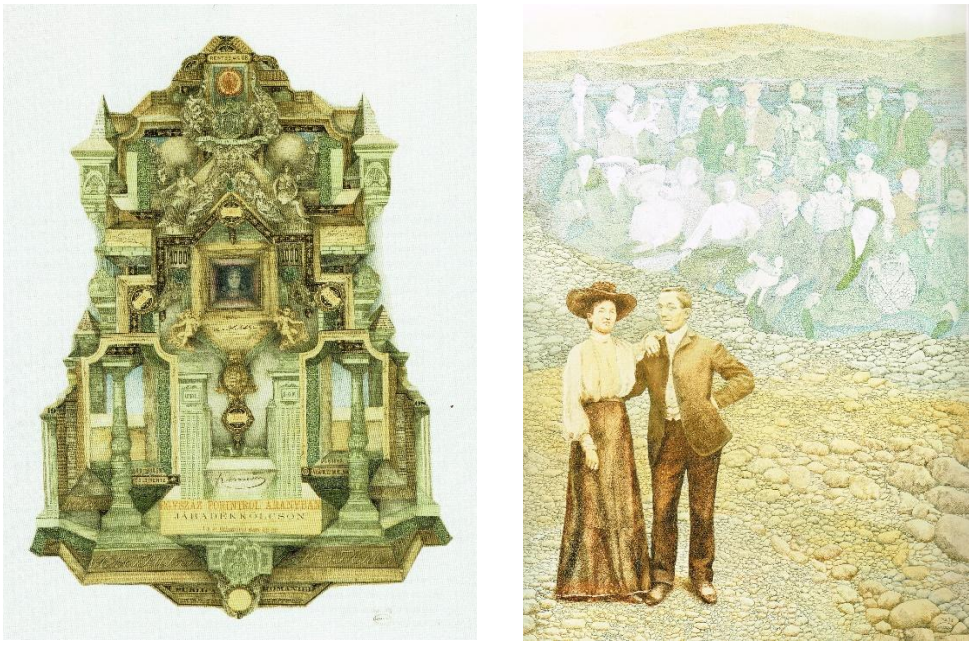
Mercedes, De zon, 1965, olieverf op doek, 100 x 120 cm

Dikwijls raakt Mercedes verstrikt in haar zoektocht. Aan het begin van de jaren 70 ontwikkelt ze een eigenzinnige beeldtaal door simpelweg met kleine potloodlijntjes op papier te beginnen met tekenen en deze lijntjes organisch te laten uitgroeien tot figuren met een amorf of meer gestructureerd, diamantachtig karakter. Deze serie, die ze de titel Morfologische tekeningen meegeeft, worden in 1973 tentoon gesteld in het Teylersmuseum in Haarlem.

Mercedes, Morfologische tekeningen, 1972, Links: potlood en aquarelverf op papier, 43 x 33 cm, Rechts: potlood op papier, 44 x 39 cm

De ontdekking van de meer ruimtelijke structuren, waarmee Mercedes als het ware de tweedimensionaliteit van het platte vlak doorbreekt, vertaalt ze vervolgens naar intrigerende collages, die ze onder meer opbouwt van vooroorlogse inflatiebankbiljetten. Op die manier ontwerpt ze architecturale composities die herinneren aan de sfeer van de klassieke oudheid.

Mercedes, Roemeense rente 4% goud, 1973, collage en potlood op papier, 85 x 65 cm
Mercedes, Uit met z'n allen, 1978, gouache en potlood op papier, 95 x 70 cm

Deze artistieke zoektocht brengt Mercedes naar het maken van monumentale tekeningen van ruïnes en lege landschappen waarbinnen ze soms ook fragmenten uit haar eigen familieverhaal plaatst.

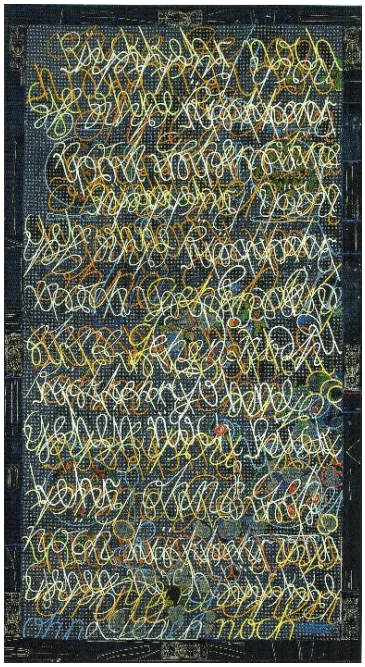
Mercedes, Tafelklavier, 1979, gouache en potlood op papier, 68 x 95 cm

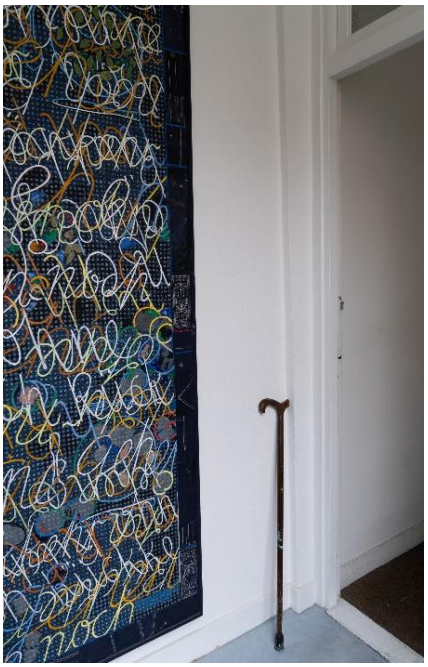
Het oeuvre van Wolfgang is grilliger. Eind jaren vijftig experimenteert hij met de collagetechniek. Hij scheurt beelden uit tijdschriften, plakt deze op doek en probeert er met acrylverf een abstracte compositie van te maken. Gedurende de jaren zestig werkt Wolfgang vooral aan de organisatie van de verhuizingen en het inrichten van de ateliers en woningen. Wel ontwerpt hij in die tijd met felle pop-art-achtige kleuren en vormen reliëfs. Maar deze vernietigt hij vervolgens ook weer bijna allemaal. In de jaren zeventig komt Wolfgang meer tot rust en schildert hij in subtiele kleurcombinaties ruimtelijke weefsels die hij in 1979 exposeert in de Vishal in Haarlem.

Wolfgang Ebert, Opwaarts, 1976, gouache en grafiet op papier, 71 x 99 cm

Wanneer beide kunstenaars gestaag werken aan hun oeuvre overlijdt Mercedes plotseling in de nacht van 24 augustus 1981. In de jaren die volgen staat Wolfgangs leven in het teken van dit grote verlies. Hij erft het huis in Winterberg en probeert er in de sfeer van Mercedes een kunstcentrum van te maken. Zo organiseert hij er een overzichtstentoonstelling van Mercedes in 1994. Alle verdere plannen vallen in duigen. Daarom besluit Wolfgang het pand te verkopen. Daarna pakt hij de draad van het maken van kunst weer op. In zijn werk uit de jaren tachtig zijn herinneringen aan Mercedes de leidraad. Attributen uit haar leven gebruikt hij als ondergrond. Het tafelkleed waaraan veel gezellige maaltijden hadden plaatsgevonden beschildert hij met de Taoïstische tekst ‘ohne gehen noch Rückkehr’.

Wolfgang Ebert, Gastmaal, 1981, acrylverf op tafelkleed op hout, 240 x 133 cm
Henni van Beek, Gang in Ebert Engemann Huis, 2026

Steeds vaker vormen dierbare herinneringen aan het leven met zijn geliefde de ondertoon van zijn schilderijen. De vergankelijkheid ervan accentueert hij door over figuratieve vertellingen een laag van abstracte stippen, bladeren of bloemen te schilderen. Die abstraherende laag verbeeldt als het ware de kleur en de sfeer van de herinnering. In 2003 organiseert Wolfgang een overzicht van Mercedes en Wolfgang Ebert in het Museum Jan van der Togt in Amstelveen. Hierbij verschijnt ook een uitgebreide catalogus die hij in eigen beheer uitgeeft.

Wolfgang Ebert, Mit Mercedes, 2004, olieverf op doek, 2x 200 x 160 cm

Langzaamaan verwerkt Wolfgang ook minder mooie en gruwelijke herinneringen in zijn schilderkunst. Op ‘Schildersverdriet’ plaatste hij vrijdenkende personages tegen de achtergrond van de inname van de op 23 februari 1945 door de Amerikanen kapotgeslagen stad Jülich, zoals Paul Celan, Walter Benjamin en Max Beckmann, die Wolfgang inspireerden. Als waarde van onschuld en optimisme heeft hij Mercedes als 11-jarig meisje op de voorgrond geschilderd.

Wolfgang Ebert, Schildersverdriet, 2001, olieverf op doek, 220 x 280 cm

Wolfgang Ebert is gegrepen door de gruwelijkheden van de Tweede Wereldoorlog. Het fotoalbum van een SS-officier dat in 2002 wordt gepubliceerd, is voor hem aanleiding om de onbeschrijfelijke wandaden die in Auschwitz hebben plaatsgevonden te verwerken in een serie olieverfschilderijen. In het boek staat de aankomst van het transport uit Beregowo centraal dat daar op 26 mei 1944 arriveerde. Vier jaar werkt Wolfgang aan deze reeks die uiteindelijk zestien schilderijen telt. In 2015 wordt 26.5.'44 Transport aus Beregowo getoond in de expositieruimte van de Herengracht 401.

Vier schilderijen uit 26.5.'44 Transport aus Beregowo, 2007; 2005, olieverf op doek
v.l.n.r.: 175 x 90 cm; 175 x 135 cm; 2x 120 x 55 cm

Na deze expositie keert het plezier in schilderen met olieverf bij Wolfgang volop terug. Hij is inmiddels 87 jaar, maar hij bestelt doeken van 1 x 1 meter en schildert onder meer een nieuwe reeks 'Der künstliche Horizont' (9 schilderijen), die in 2018 te zien was op de Herengracht 401. Er volgen meer schilderijen nu vaak met het thema Nederland. Al deze schilderijen zijn rijk van kleur. Wolfgang versterkt de kleurenpracht door de olieverf als ruwe klontjes in reliëf op een geschilderde onderlaag aan te brengen. Na 2022 wordt het schilderen met olieverf voor de dan vierennegentigjarige een te zware opgave en kiest hij voor de aquarelkunst. Tot aan zijn overlijden op 21 november 2026 werkt Wolfgang dagelijks aan zijn kleurrijke aquarellen.

6 schilderijen uit serie Künstliche Horizont (2018) op expositie Herengracht 404

Henni van Beek, Atelier Wolfgang Ebert, 2026

Tekst: Lies Netel